

Wetenschap als cultuur

Rapport in opdracht van de VRWB betreffende 'de impact van de wetenschappen op de hedendaagse cultuur en de bijzondere problematiek van de cultuur- en gedragswetenschappen'

Marc De Mey, Johan Braeckman, Tom Claes, Universiteit Gent, december 1994.

In december 1994 publiceerden drie onderzoekers van de Vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschappen van de Universiteit Gent (Marc De Mey, Johan Braeckman en Tom Claes) het rapport *Wetenschap als cultuur*. Dit rapport, in opdracht van de Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid (VRWB), gaat over "de impact van de wetenschappen op de hedendaagse cultuur en de bijzondere problematiek van de cultuur- en gedragswetenschappen". De VRWB is het adviesorgaan van de Vlaamse regering voor alle materies betreffende het wetenschapsbeleid, en is samengesteld uit academici en vertegenwoordigers van de vakbonden en de werkgevers. Het rapport is de afsluiting van de werkzaamheden van de VRWB-werkgroep 'Wetenschap als cultuur' onder voorzitterschap van wijlen Leo Apostel. Dit rapport overstijgt duidelijk het niveau van een beleidsadvies. Het heeft een breder karakter en verdient dus ook een bredere verspreiding. Het behandelde onderwerpveld is zeer (misschien te?) breed, en wordt in het werk belicht vanuit twee perspectieven: wetenschap als een deel van de cultuur (in de brede zin van het woord) enerzijds, en de bijzondere situatie van die takken van de wetenschap die bij uitstek de drager zijn van een culturele component, nl. de cultuur- en gedragswetenschappen (verder afgekort als C&G) anderzijds. Het rapport bestaat uit drie delen. Het eerste deel schetst de opdracht die de

onderzoekers van de werkgroep hebben meegekregen, en geeft een beknopt overzicht van de belangrijkste resultaten. In het tweede deel wordt een analyse voorgesteld van de situatie van de C&G gedurende de laatste decennia. Deze analyse is kwalitatief, kwantitatief en internationaal vergelijkend. Het kwalitatieve luik werd bekomen aan de hand van interviews met een dertigtal vooraanstaande onderzoekers en leidinggevende personen uit de academische wereld en het wetenschapsbeleid. Het gaat over de financiering van het wetenschappelijk onderzoek, de rol en de functie van de C&G, en de kwaliteitscriteria voor de evaluatie van wetenschappelijk onderzoek. Het kwantitatieve luik bevat feiten en cijfers over de globale overheidsuitgaven voor onderzoek en ontwikkeling, en het aandeel van de C&G hierin (op Vlaams, Belgisch, Europees en internationaal niveau). Het derde deel draagt de titel Wetenschap als cultuur en bevat een verdere analyse van de begrippen en methoden die in de kwalitatieve analyse als belangrijk naar voren kwamen. Een pleidooi voor "wetenschap als cultuur" is dringend nodig, en ontbreekt de laatste decennia in het wetenschapsbeleid op alle niveaus (Europa, België en Vlaanderen). In die zin is dit rapport - hoe onvolledig ook - een unicum. Tot nu toe ging (en gaat) het wetenschapsbeleid immers uit van een lineair model van technologische innovatie. Dit houdt in dat fundamenteel wetenschappelijk onderzoek wordt gezien als de voedingsbodem voor toegepast onderzoek, dat op zijn beurt aanleiding geeft tot de ontwikkeling van nieuwe producten en technieken die dan worden opgenomen in het economische proces. Het probleem met het hanteren van dit model voor wetenschapsbeleid ligt vooral in het

rechtlijnige karakter ervan: wetenschappelijk onderzoek wordt nog uitsluitend bekeken in functie van zijn economische finaliteit. M.a.w. enkel nog het onderzoek dat op korte termijn economisch zal renderen wordt voldoende gefinancierd. De - meestal korte - paragraaf die in regeringsverklaringen aan wetenschappelijk onderzoek wordt besteed is een uitstekende illustratie van deze visie. Het gevolg is dat de criteria die het wetenschapsbeleid hanteert economische criteria zijn; steeds meer gericht op de korte termijn. Dit geldt natuurlijk niet alleen voor het wetenschappelijk onderzoek. De hele culturele sector (net zoals in het rapport wordt het begrip 'cultuur' in de brede zin van het woord gebruikt; wetenschap is daarvan een onderdeel) wordt meer en meer geregeerd door de markt. Het eerste slachtoffer daarvan is natuurlijk het niet-gericht of fundamenteel onderzoek, zowel in de natuur- als de taal-, cultuur-, en maatschappijwetenschappen. Algemeen wordt er toch vanuit gegaan dat vooral voor deze laatste drie de economische rendabiliteit onbestaande is. Dit probleem situeert zich op alle niveaus. Op Europees niveau wordt zelfs nauwelijks toegepast maar vooral precompetitief onderzoek gesteund, bijna steeds in partnerschap met de industrie en met de duidelijke missie (zie bv. het rapport -Delors) bij te dragen tot het winnen van de economische oorlog met de VS, Japan, en de nieuwe Zuid-oostaziatische tijgers. Het aandeel van de C&G in de Europese kaderprogramma's wordt berekend op veel minder dan 1%. Op federaal Belgisch niveau gaat het leeuwenaandeel van het budget naar ruimtevaartonderzoek (bijna 6 miljard frank per jaar), in de eerste plaats naar de Europese ruimtevaartorganisatie ESA. De return daar-

van voor de universiteiten en de wetenschappelijke instellingen is zeer klein (ongeveer 6% volgens een schatting van de VRWB), en de return naar onderzoek in de C&G is natuurlijk onbestaande. De rest (94%) gaat naar bedrijven die spijstechnologische producten ontwikkelen. Daarnaast stellen de onderzoekers in hun rapport dat de federale overheid de laatste jaren een aantal interessante impulsprogramma's heeft gelanceerd, vooral dan voor sociaal wetenschappelijk onderzoek en minder voor cultuurwetenschappelijk onderzoek. De totale return naar onderzoek in de C&G wordt in het rapport geraamd op ongeveer 6%. Bekijken we ten slotte de uitgaven voor O&O van de Vlaamse overheid, dan omvat de C&G ongeveer 25%. Maar als we daar dieper op ingaan, moeten we vaststellen dat dit aandeel zich vooral situeert in de zgn. eerste geldstroom (de normale universitaire werkingsmiddelen). Nu staat deze eerste geldstroom de laatste jaren onder steeds zwaardere druk. Volgens recente berekeningen van de Vlaamse Interuniversitaire Raad heeft het universitair onderwijs op sluipende wijze het laatste decennium zelfs meer moeten inleveren dan de andere onderwijstypes in Vlaanderen (zie hiervoor de bijdrage van Jan Nuyts in dit nummer). Daarenboven moet specifiek voor de C&G vermeld worden dat zij ongeveer 34% van de universitaire werkingsmiddelen krijgen voor ongeveer 60% van de totale Vlaamse studentenbevolging. De omkaderingsnormen zijn inderdaad veel voordeliger voor de toegepaste en biomedische wetenschappen, en ook voor de exacte wetenschappen. De C&G zijn dus veel meer dan de natuurwetenschappen getroffen door de bezuinigingen van de laatste jaren, d.w.z. door de bevestiging van de universi-

taire enveloppes bij een stijging van de lonen en andere kosten en dit bij een stijgend studentenaantal. Tot zover de kwantitatieve analyse. In het derde deel, mijns inziens het meest onvolledige, maar dat kan moeilijk anders gezien het brede opzet, wordt vooral dieper ingegaan op de 'kloof' tussen de humane en de natuurwetenschappen, en de mogelijkheden om deze kloof te overbruggen. De steeds weerkerende discussie over het al dan niet bestaan van deze kloof wordt in het rapport op interessante wijze geschetst. Bestaat er inderdaad een kloof tussen de 'humane' en de 'natuurwetenschappen, of bestaan er veeleer vele kloofjes tussen de verschillende disciplines binnen elk van die twee groepen? Welke visie men ook aanhangt, de oplossing ligt in het bevorderen van interdisciplinair onderzoek. Dat soort onderzoek komt in de huidige situatie moeilijk aan bod, aangezien zowel de universiteiten als het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek op disciplinaire basis gestructureerd zijn. De werkgroep pleit hier voor de oprichting van een nieuw Centrum voor Wetenschapscommunicatie, een interdisciplinair en interuniversitair onderzoekscentrum op permanente basis met een wisselend onderzoekersbestand. Hier merken we duidelijk de stempel van wijlen Leo Apostel. Zijn streven naar 'eenheid in verscheidenheid' liet hij steunen op drie peilers: interdisciplinariteit, diepe verspreiding (d.w.z. wetenschaps vulgarisering en -communicatie) en wereldbeeldenconstructie. Twee van die drie peilers vinden we terug in het voorstel voor zo'n centrum. Het rapport van de RUG-onderzoekers schetst een aantal interessante vergelijkingen met voorbeelden van vergelijkbare instituten in het buitenland. Zoals ik hoger reeds vermeld, is de belangrijkste

kwaliteit van het rapport dat het het niveau van een typisch beleidsadvies ruimschoots overstijgt, en dat zal in niet geringe mate te danken zijn aan Apostel. Wat me echter niet duidelijk geworden is na lezing van het rapport is het verband tussen 'de impact van de wetenschappen op de hedendaagse cultuur en de bijzondere problematiek van de cultuur- en gedragswetenschappen' en de al dan niet via een interdisciplinair centrum te remediëren kloof of kloven. De problematiek van de C&G lijkt mij in de eerste plaats dezelfde problematiek te zijn als die van het fundamenteel onderzoek. Aangezien het rapport heel duidelijk aantoonde dat de C&G 60% van hun middelen ontvangen via de zgn. eerste geldstroom, en verder nog 14% uit de tweede geldstroom met specifieke onderzoekssubsidies zoals verstrekt door het NFWO, moet er in de eerste plaats een inhaalbeweging komen van deze twee geldstromen ten bate van het niet gericht onderzoek en met bijzondere aandacht voor de C&G. Het globale volume overheidsmiddelen voor fundamenteel onderzoek is in België te klein, niet zozeer het percentage daarvan dat naar de C&G gaat. Die twee eisen, nl. een versterking van de werkingsmiddelen van de universiteiten en een versterking van de middelen van het NFWO, resulterend in een inhaalbeweging voor het fundamenteel onderzoek in Vlaanderen, vormden het platform dat Focus Research naar aanleiding van de laatste regeringsformatie heeft overgemaakt. Wij kunnen alleen maar hopen dat de Vlaamse regering daar tijdens de huidige legislatuur een even substantiële aanzet toe zal geven als zij gedurende de voorbije jaren gedaan heeft voor het toegepast onderzoek.

Jan Danckaert